

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
Одеський державний екологічний університет

ЗАТВЕРДЖЕНО

на засіданні групи забезпечення  
спеціальності 122 Комп'ютерні науки  
від « 19 » 08 20 22 року  
протокол № 6  
Голова групи: Кузниченко С.Д.

УЗГОДЖЕНО

Декан (директор): Бучинська І.В.  
Факультет комп'ютерних наук, управління і  
адміністрування  
(назва факультету, прізвище, ініціали)

**СИЛЛАБУС**

навчальної дисципліни  
**«Філософія та основи психології»**  
(назва навчальної дисципліни)

спеціальність 122 "Комп'ютерні науки"  
(шифр та назва спеціальності)

**«Комп'ютерні науки»**  
(назва освітньої програми)

**бакалавр**  
(рівень вищої освіти)

заочна  
(форма навчання)

**3**  
(рік навчання)

(семестр навчання)

**4/120**  
(кількість кредитів ЄКТС/годин)

**залік**  
(форма контролю)

**українознавства та соціальних наук**  
(кафедра)

Автори: Краснянська Наталія Дмитрівна, старший викладач  
Слободянюк Олена Ростиславівна, старший викладач  
(прізвище, ініціали, посада, науковий ступінь, вчена звання)

Поточна редакція розглянута на засіданні кафедри українознавства та соціальних наук від «12» серпня 2022 року, протокол № 1.

Викладачі: Лекційний модуль - Краснянська Н.Д., старший викладач  
Слободянюк О.Р., старший викладач  
(вид навчального заняття: прізвище, ініціали, посада, науковий ступінь, вчена звання)

Практичний модуль – Краснянська Н.Д., старший викладач  
Слободянюк О.Р., старший викладач  
(вид навчального заняття: прізвище, ініціали, посада, науковий ступінь, вчена звання)

Рецензент: Бубнов І.В., к. іст. н., доцент, зав. кафедри  
українознавства та соціальних наук ОДЕКУ

Перелік попередніх редакцій

Прізвища та ініціали авторів	Дата, № протоколу	Дата набуття чинності

## 1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

<p>Мета</p>	<p>Метою вивчення філософської складової дисципліни є ознайомлення студентів з основними проблемами і питаннями філософії, а також з основними філософськими концепціями класичної і сучасної філософії.</p> <p>Метою вивчення психологічної складової дисципліни є ознайомлення студентів із загальними теоретичними проблемами, розкриття істотних ознак і характеристик психічних явищ, підготовка до практичного використання набутих знань у професійній діяльності, діловому спілкуванні, повсякденному житті.</p>
<p>Компетентність</p>	<p><b>ЗК10.</b> Здатність бути критичним и самокритичним.</p> <p><b>ЗК13.</b> Здатність діяти на основі етичних міркувань.</p>
<p>Результат навчання</p>	<p><b>ПР1.</b>Застосовувати знання основних форм і законів абстрактно-логічного мислення, основ методології наукового пізнання, форм і методів вилучення, аналізу, обробки та синтезу інформації в предметній області комп'ютерних наук.</p>
<p>Базові знання</p>	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Сутність предмету і змісту основних методів філософської науки.</li> <li>2. Основні етапи розвитку світової філософської думки;</li> <li>3. Місце та роль філософії у житті суспільства.</li> <li>4. Основні підходи до визначення явища у світі.</li> <li>5. Ідеї сучасних філософських шкіл.</li> <li>6.Предмет та методи дослідження психологічної науки, її понятійно-категоріальний апарат.</li> <li>7.Склад і структура особистості, її індивідуально-психологічні властивості</li> <li>8. Структура соціальних груп, міжособистісні стосунки в них.</li> <li>9.Пізнавальні психічні процеси особистості та їх роль в навчальній та професійній діяльності.</li> </ol>
<p>Базові вміння</p>	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Застосовувати набуті знання при аналізі реалій сучасного соціально-політичного буття.</li> <li>2. Аналізувати процеси і явища, що відбуваються в суспільстві.</li> <li>3. Формувати власну позицію щодо актуальних проблем сьогодення.</li> <li>4. Застосовувати категоріальний апарат філософії у професійній діяльності.</li> <li>5.Застосовувати методи і засоби пізнання для інтелектуального розвитку, підвищення культурного рівня, професійної компетенції.</li> <li>1.Визначати індивідуально-психологічні властивості особистості, мотиви поведінки особистості в соціальній групі.</li> <li>2. Розуміти структуру діяльності, мету та мотиви навчальної і професійної діяльності..</li> <li>3. Усвідомити роль мови і мовлення як засобу спілкування, основної форми взаємодії особистості в соціальному середовищі.</li> <li>4. Формувати власні лідерські якості, використовувати психологічні знання для майбутнього успішного професійного зростання.</li> </ol>
<p>Базові навички</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- демонструвати базові навички креативного та критичного мислення у дослідженнях та професійному спілкуванні;</li> <li>- визначати досягнення і ідентифікувати цінності суспільства на основі розуміння місця предметної області у загальній системі знань;</li> </ul>

	<ul style="list-style-type: none"> <li>- уміння діяти в межах етики професійних взаємин;</li> <li>- володіти навичками наукового пізнання і логічного мислення;</li> <li>- уміння готувати аналітичні та довідково-інформаційні матеріали з суспільствознавчих і гуманітарних питань;</li> <li>- практично використовувати філософські знання при вирішенні професійних завдань. <ul style="list-style-type: none"> <li>- формулювати власні обґрунтовані судження на основі аналізу проблеми;</li> <li>- аналізувати психологічні факти та явища;</li> <li>- давати короткий висновок щодо окремих обставин з достатньої обґрунтованістю;</li> <li>- висвітлення основних проблем взаємозв'язку психології та суміжних наук в галузі людино знання;</li> <li>- основні риси навчальної та науково-творчої діяльності необхідні для успішної роботи фахівця;</li> <li>- володіння базовими навичками комунікації професійного та суспільного контексту;</li> <li>- орієнтуватися в основних теоретичних напрямках сучасної психології;</li> </ul> </li> </ul>
Пов'язані силлабуси	немає
Попередня дисципліна	«Історія України та української культури»
Наступна дисципліна	"Політологія та основи соціології"
Кількість годин	настановна лекція: 2 семінарські заняття: 0 консультації: 8 самостійна робота студентів: 110 годин

## 2. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

### 2.1. Лекційні модулі

Код	Назва модуля та тем	Кількість годин	
		аудиторні	СРС
ЗМ-Л1	<b>Філософія: етапи розвитку, проблеми та роль у суспільстві</b>		
	<b>Тема 1. Поняття філософії, її зміст і призначення.</b> Філософія і світогляд. Історичні форми світогляду (порівняти філософію з наукою, релігією, мистецтвом та іншими формами суспільної свідомості). Філософія і міфологія. Протофілософія. Генезис філософії. Поняття філософії, її структура і функції. Основне питання філософії і його сучасне рішення.		3
	<b>Тема 2. Антична філософія: основні проблеми та ідеї.</b> Особливості та періодизація античної філософії. Досократівський період. Проблема першооснови і натурфілософські ідеї. Демокрит і філософія атомізму. Софісти, їх позитивна і негативна роль у розвитку філософського знання. Етичне вчення і філософський метод Сократа. Філософська система ідеалізму Платона. Філософська і наукова картина світу Аристотеля. Проблема пошуків щастя: епікуреїзм, стоїцизм, скептицизм, кінізм..		3
	<b>Тема 3. Філософія середніх віків.</b> Основні риси та етапи середньовічної філософії. Патристика: Августин Блаженний. Схоластика: Фома Аквінський. Суперечка про універсалії: номіналізм та реалізм. Основні напрямки та проблеми філософії епохи Відродження.		3
	<b>Тема 4. Філософія нового часу (XVII ст.) І філософія епохи просвітництва.</b> Основні проблеми і напрямки цього періоду. Раціоналізм і його представники. Емпіризм і його представники. Філософія епохи Просвітництва: специфіка і напрямки.		3
	<b>Тема 5. Основні проблеми та ідеї німецької класичної філософії.</b> Німецька класична філософія як єдиний культурний феномен. Загальні риси, специфіка та основні представники. Філософія І. Канта: революція в гносеології, антиномії як форма діалектики, поняття категоричного імперативу. Філософська система і діалектичний метод Г.В.Ф. Гегеля. Антропологічний матеріалізм Л. Фейербаха. Історична філософія К. Маркса. Проблема відчуження.		3
	<b>Тема 6. Західноєвропейська філософія XVII-XVIII ст.</b> Загальна характеристика розвитку філософської думки Нового часу. Філософське вчення Ф. Бекона. Основні положення раціоналістичної філософії Р. Декарта. Філософські вчення Т. Гоббса і Дж. Локка. Філософія Б. Спінози. Монадологія і теорія пізнання Г. Лейбніца. Суб'єктивний ідеалізм Дж. Берклі і агностицизм Д. Юма. Французький матеріалізм XVIII століття.		3
<b>Тема 7. Посткласична західна філософія кінця XIX-XX ст.</b> Головні риси та напрямки посткласической філософії. Філософія життя: А. Шопенгауер. Ф. Ніцше, А. Бергсон.		3	

ЗМ-ЛІ2	Основні філософські напрямки ХХ ст .: позитивізм, екзистенціалізм, герменевтика. <b>Тема 8. Українська філософія.</b> Історичні джерела формування української філософської думки. Докласична доба української філософії. Класична доба української філософії. Філософія Григорія Сковороди. Філософія українського романтизму. Українська академічна філософія. Розвиток української філософії ХІХ-ХХ ст.		4
	<b>Предмет та методи психологічної науки. Особистість та соціальні групи. Психологічний аналіз діяльності.</b>		
	Тема 9. Історія розвитку психологічної науки. Предмет та методи дослідження психології.		4
	Тема 10. Склад і структура особистості. Соціальні групи.		3
	Тема 11. Психологічний аналіз діяльності.		3
	Тема 12. Мова і мовлення як засіб спілкування		3
	Тема 13. Пізнавальні психічні процеси.		3
	Тема 14. Роль уяви і пам`яті в психічному житті людини.		3
Тема 15. Емоційна сфера особистості.		3	
Тема 16. Індивідуально-психологічні властивості особистості.		3	
Настановна лекція		2	
Разом:		2	50

**Консультації згідно за розкладом консультаційної сесії:**

Викладач: Краснянська Наталія Дмитрівна  
[krasnyanskaya123@ukr.net](mailto:krasnyanskaya123@ukr.net)  
ауд. 601(НК№2)

Викладач: Слободянюк Олена Ростиславівна  
[elenaslobodanuk55@gmail.com](mailto:elenaslobodanuk55@gmail.com)  
ауд. 601 (НК№2)

## 2.2. Практичні модулі

Код	Назва модуля та тем	Кількість годин	
		аудиторні	СРС
ЗМ-П1	<b>Предмет філософії. Історія світової та вітчизняної філософської думки</b>		
	<b>Тема № 1 Предмет філософії.</b> Світогляд. Історичні типи світогляду (міфологія, релігія). Філософія як світогляд. Філософія і наука. Основні розділи та напрями філософії. Функції філософії.		3
	<b>Тема № 2. Філософія Стародавньої Греції</b> Досократична філософія: Мілетська школа; Піфагорійська школа; Геракліт Ефеський; Елейська школа; Атомісти. Давньогрецька філософія класичного періоду: Сократ; Платон; Аристотель.		3
	<b>Тема № 3. Філософія Середньовіччя та Відродження.</b> Основні принципи філософії Середньовіччя. Основні етапи розвитку середньовічної філософії (апологетика, патристика, схоластика). Основні особливості філософії доби Відродження. Натурфілософія доби Відродження. Гуманізм, ренесансний неоплатонізм, утопічна філософія.		3
	<b>Тема № 4. Класична німецька філософія.</b> Філософія І. Канта. Філософія Фіхте (науковчення). Філософія Г. Гегеля (абсолютний ідеалізм, діалектика). Філософія Шеллінга. Філософія Фейербаха (антропологічний матеріалізм).		3
	<b>Тема № 5. Філософія нового часу (XVII ст.) І філософія епохи просвітництва.</b> Основні проблеми і напрями цього періоду. Раціоналізм і його представники. Емпіризм і його представники. Філософія епохи Просвітництва: специфіка і напрями.		3
	<b>Тема №6. Західноєвропейська філософія XVII-XVIII ст.</b> Загальна характеристика розвитку філософської думки Нового часу. Філософське вчення Ф. Бекона. Основні положення раціоналістичної філософії Р. Декарта. Філософські вчення Т. Гоббса і Дж. Локка. Філософія Б. Спінози. Монадологія і теорія пізнання Г. Лейбніца. Суб'єктивний ідеалізм Дж. Берклі і агностицизм Д. Юма. Французький матеріалізм XVIII століття.		3
	<b>Тема № 7. Посткласична західна філософія кінця XIX-XX ст.</b> Головні риси та напрями посткласической філософії. Філософія життя: А. Шопенгауер. Ф.Ніцше, А.Бергсон. Основні філософські напрями XX ст .: позитивізм, екзистенціалізм, герменевтика.		3
<b>Тема № 8. Українська філософія.</b> Історичні джерела формування української філософської думки. Докласична доба української філософії. Класична доба української філософії. Філософія Григорія Сковороди. Філософія українського романтизму. Українська академічна філософія. Розвиток української філософії XIX-XX ст.		4	
ЗМ-П2	<b>Тема № 1. Предмет психології. Методи психологічної науки.</b>		

	<p>1. Принципи психологічної науки. Предмет психології та її завдання.</p> <p>2. Місце психології в системі наук. Основні галузі психологічних знань.</p> <p>3. Зв'язок психології з іншими науками.</p> <p>4. Основні напрями в сучасній психології.</p> <p>5. Вимоги до методів психології.</p> <p>6. Основні методи психології.</p> <p>7. Додаткові методи.</p> <p><b>Тема № 2. Склад і структура особистості. Соціальні групи.</b></p> <p>1. Поняття про особистість та її структуру.</p> <p>2. Формування і розвиток особистості.</p> <p>3. Активність особистості та її джерела.</p> <p>4. Поняття про спрямованість особистості і мотивації діяльності.</p> <p>5. Поняття про групи.</p> <p>6. Міжособистісні стосунки у групі.</p> <p>7. Психологічна сумісність і конфлікт у міжособистісних стосунках.</p> <p><b>Тема № 3. Психологічний аналіз діяльності.</b></p> <p>1. Поняття про діяльність.</p> <p>2. Мета і мотиви діяльності.</p> <p>3. Структура діяльності.</p> <p>4. Засоби діяльності, процес їх засвоєння.</p> <p>5. Основні різновиди діяльності.</p> <p><b>Тема № 4. Мова і мовлення як засіб спілкування.</b></p> <p>1. Поняття про мову і мовлення.</p> <p>2. Різновиди мовлення та її функції.</p> <p>3. Поняття про спілкування.</p> <p>4. Функції спілкування.</p> <p>5. Індивідуальні особливості мовлення.</p> <p><b>Тема № 5. Пізнавальні психічні процеси.</b></p> <p>1. Загальна характеристика пізнавальних процесів.</p> <p>2. Поняття про відчуття. Різновиди відчуттів.</p> <p>3. Основні властивості відчуттів.</p> <p>4. Сприймання, його різновиди та властивості.</p> <p>5. Спостереження і спостережливість.</p> <p>6. Мислення як вища форма пізнання об'єктивної реальності.</p> <p>7. Поняття про мислення. Соціальна природа мислення.</p> <p>8. Форми та різновиди мислення.</p> <p>9. Індивідуальні особливості мислення.</p> <p><b>Тема № 6. Роль уяви і пам'яті у психічному житті людини.</b></p> <p>1. Поняття про уяву та її різновиди.</p> <p>2. Зв'язок уяви з об'єктивною дійсністю.</p> <p>3. Фізіологічне підґрунтя уяви. Уява і органічні процеси.</p> <p>4. Процес створення образів уяви.</p> <p>5. Поняття про пам'ять. Теорії пам'яті.</p> <p>6. Процеси пам'яті та її індивідуальні особливості.</p> <p>7. Різновиди пам'яті.</p>		<p>3</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>3</p>
--	---	--	---





### 2.3. Самостійна робота студента та контрольні заходи

Результати виконання завдань з самостійної роботи студенти повинні надсилати у особистому профілі курсу: <http://dpt19s.odku.edu.ua/course/view.php?id=25>, до термінів, вказаних у табл. СРС

Код модуля	Завдання на СРС та контрольні заходи	Кількість годин	Строк проведення (тиждень)
ЗМ-Л1	<b>Вивчення тем лекційного модуля</b> <i>Назва контрольного заходу</i> - Тестовий контроль (ТР)	15	Жовтень – грудень
	Форма контрольного заходу (обов'язково) <i>Тестування. (ТР)</i>	10	
ЗМ-Л2	<b>Вивчення тем лекційного модуля</b> <i>Назва контрольного заходу</i> - Тестовий контроль (ТР)	15	Жовтень-квітень
	Форма контрольного заходу (обов'язково): - Підготовка до модульної контрольної тестової роботи (МКР)	10	
ЗМ-П1	<b>Підготовка до тестування</b>	15	Грудень-березень
	Форма контрольного заходу (обов'язково) <i>Тестування. (ТР)</i>	10	
ЗМ-П2	<b>Підготовка до тестування</b>	15	Лютий – квітень
	Форма контрольного заходу (обов'язково) <i>Тестування. (ТР)</i>	10	
	Підготовка до заліку	10	сесія
	Разом:	110	

### Методика проведення та оцінювання контролюючих заходів з дисципліни «Філософія та основи психології»

#### 1.Методика проведення та оцінювання контрольного заходу для ЗМ-Л1

*Методи письмового контролю:* письмовий тестовий контроль(ТР)

опрацювання студентом матеріалу кожної лекційної теми з відповідним тестовим контролем  
Загалом передбачено тестування де о письмовий тестовий контроль складається з 10 тестових запитань закритого типу , де кожна правильна відповідь оцінюється в 4 бал. (загалом **40 балів**).

#### 2.Методика проведення та оцінювання контрольного заходу для ЗМ-Л2.

Методи письмового контролю: модульна контрольна тестова робота (МКР),

Оцінювання письмового контролю:

модульна контрольна робота (МКР), складається з 20 запитань закритого типу, де кожна правильна відповідь оцінюється в 1 бал. (загалом - 20 балів.)

### **3. Методика проведення та оцінювання контрольних заходів для ЗМ-П1**

Методи письмового контролю: письмовий тестовий контроль(ТР)

Загалом передбачено тестування де письмовий тестовий контроль складається з 10 тестових запитань закритого типу, де кожна правильна відповідь оцінюється в 2 бал.(загалом 20 бал.)

### **4. Методика проведення та оцінювання контрольних заходів для ЗМ-П2**

Методи письмового контролю: письмовий тестовий контроль(ТР)

Загалом передбачено тестування де письмовий тестовий контроль складається з 10 тестових запитань закритого типу, де кожна правильна відповідь оцінюється в 2 бал.(загалом 20 бал.)

### **5. Методика проведення та оцінювання підсумкового заходу з дисципліни «Філософія та основи психології».**

Формою підсумкового контрольного заходу з обов'язкової навчальної дисципліни «Філософія та основи психології» є **залік**. Питання про допуск до заліку розглядається тільки за умови, якщо студент виконав всі види робіт, передбачені програмою навчальної дисципліни і набрав за модульною системою суму балів не менше 30 балів з теоретичної частини та не менше 20 балів з практичної частини. В іншому випадку студент вважається таким, що не виконав навчального плану дисципліни і не допускається до заліку.

Згідно за розкладом сесії проводиться залікова контрольна робота, перевіряється засвоєння студентом теоретичного та практичного матеріалу (знань, вмінь та навичок, що зазначені у програмі дисципліни).

Залікова контрольна робота з дисципліни «Філософія та основи психології» являє собою тестові завдання закритого типу, які потребують від студента вибору правильних відповідей з чотирьох запропонованих у запитанні. Тестові питання формуються по всьому переліку сформованих у навчальній дисципліні знань (в першу чергу базової компоненти), а їх загальна кількість складає **20 завдань**. Повна правильна відповідь на 1 тестове завдання оцінюється у **5 балів**. Оцінка успішності виконання студентом цього заходу здійснюється у формі кількісної оцінки (бал успішності) та максимально складає **100 балів**.

## **3. РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ**

### **3.1 Модуль ЗМ-Л1.**

#### **3.1.1.Повчання.**

Під час вивчення першої теми курсу «**Поняття філософії, її зміст і призначення**» слід звернути увагу на те, що всі проблеми, які цікавили філософію протягом всього її історичного розвитку, нерозривно пов'язані з існуванням людини, з його духовною потребою в осмисленні світу і в побудові свого ставлення до цього світу. Специфіку філософії можна виявити через її порівняння з конкретними науками. Розкриваючи відмінні риси філософських проблем, необхідно відзначити, що їх «вічність» і нерозв'язність - це відображення реалій власне людського буття, яке завжди залишиться до кінця непізнаним і невизначеним. Особливу увагу треба приділити розкриттю основного питання філософії, названого так тому, що від його вирішення залежить характер філософської системи в цілому. слід показати процес історичного зародження основного питання філософії, пов'язаного з практикою первісної людини, розкрити сутність протилежних рішень онтологічної (Про відношення мислення до буття) і гносеологічної (про пізнання світу) сторін цього питання.

Під час вивчення другої теми курсу «**Антична філософія: основні проблеми та ідеї**» необхідно розкрити особливості економічного ладу давньогрецьких полісів, що надавали оригінальний характер багатой античній культурі, що сприяли її розквіту, і показати соціальні підстави і внутрішні протиріччя суспільства, які знаходять відображення і виправдання в його ідеології.

Необхідно показати, що зумовило вибір натурфілософами того чи іншого першоджерела (Фалес - вода, Анаксімен - повітря, Геракліт - вогонь), обґрунтувати філософський статус кожного з поглядів на природу і пояснити їх наївно-матеріалістичний характер. Розкриваючи основні ідеї мілетцев (вчення про душу, про походження людини, про богів, про закони природи, космогонічні ідеї) і особливості їх мислення (гілозоїзм і антропоморфізм), необхідно відзначити, що вчення ці були натурфілософськими, так як відсутнє експериментальне природознавство і позначалася генетична залежність філософського осмислення від міфологічного мислення.

Розкриваючи сутність гераклітовського вчення про Логос, слід вказати не тільки на ототожнення їм логосу і вогню, але і на відмінність цих смислообразів. Формування античної філософії завершується в школі елеатів, головний представник якої - Парменід вперше в історії філософії вдається до доведення філософської тези, формулює основне питання філософії: про ставлення буття і мислення, буття і небуття. Відкриття Парменідом «чистого розуму» як осередку понятійного мислення стало епохальною подією в філософії. Слід розглянути навчання Зенона про апорії, яке вказує на те, що діалектичні протиріччя понятійного відображення об'єктивно відбуваються і на приблизність наших чуттєвих уявлень про реальний рух часі і просторі.

В античному атомізмі Демокріта знаходять своє вирішення проблеми, порушені попередніми філософами, - буття і небуття, існування і виникнення, множини і числа, подільності і якості. Порівнюючи Демокріта з елеатами, слід показати, що доказ існування порожнечі (ніщо) і розробка вчення про реальність множинності і руху дозволяє Демокриту вирішити основні проблеми, які мучать елеатів.

Подальший розвиток атомістика отримала в епоху еллінізму у Епікура, який, переосмисливши і доповнивши концепцію Демокріта, виразніше висвітлив внутрішню логіку атомізму.

Аналізуючи відоме положення Протагора про людину як «міру всіх речей», треба вказати на релятивізм і елементи сенсуалізму, властиві його філософії. У зв'язку з цим корисно ознайомитися з вченням Протагора про плинність всього сущого, яке наближає його до діалектичного погляду на світ, і вперше поставлену софістами проблему універсальної гнучкості понять.

Сократ розвиває метод міркування і досягнення істини, який сам визначає як діалектику. Треба розкрити особливості його діалектики, яка за формою складається з іронії і майєвтики, а за змістом - з індукції і дедукції.

При з'ясуванні теоретичних джерел філософії Платона потрібно вказати на вчення Протагора про справжнє буття, яке осягається розумом, на ідею піфагорійців про числа як справжні сутності речей і вчення про безтілесність і безсмертя душі, на етичний ідеалізм Сократа. Дуже важливо оцінити проблемний зміст, досягнення і суперечності платонівської концепції ідей, яка є основою його ідеалістичної доктрини. Аналізуючи це вчення, потрібно підкреслити, що Платон надав філософії нові форми мислення, відкрив «метафізичний» елемент культури, вперше заговорив про активність сфери ідеального. У підсумку необхідно показати роль Платона в історії філософії.

Учнем і ідейним противником Платона є давньогрецький філософ Арістотель, творець енциклопедичної системи, засновник логіки і етики. Особливо важливо розібратися в навчанні Арістотеля про чотири причини (матеріальну, формальну, цільову і рушійну), що складають основу його метафізики. Арістотель підвів підсумок розвитку філософської думки античності, він створив диференційовану систему знань, освоєння якої тривало в наступні століття.

Під час вивчення третьої теми курсу «**Філософія середніх віків**», приступаючи до вивчення цього найважливішого періоду в історії філософської думки, слід згадати соціальні причини виникнення християнства і його перетворення у світову релігію.

Знайомлячись з основними етапами розвитку схоластики, її головними представниками і проблемами, треба звернути особливу увагу на питання про відношення загального до одиничного, відомого в історії філософії як суперечка про «Універсал».

Викладаючи загальні положення релігійного вчення Августина Блаженного, слід розібратися в основних мотивах, властивих його філософії: креаціонізм, психологізм, фаталізм, а також в теодиції (богооправданні), що стала на багато століть однією з найцікавіших проблем релігійної філософії.

Необхідно розібратися в навчанні Хоми Аквінського про сутність та існування, за допомогою якого їм осмислюється догмат творіння. Головним питанням середньовічної філософії є питання про відношення віри і розуму. Слід звернути особливу увагу на вирішення цієї проблеми Аквінським, згідно з яким віра і розум, філософія та релігія належать до різних порядків буття і між ними існують гармонійні відносини.

Приступаючи до вивчення філософських ідей і навчань епохи Відродження, необхідно мати на увазі, що панівною філософією в переважній більшості країн Західної Європи в розглянуту епоху залишалася схоластика. Слід з'ясувати соціально-економічні причини виникнення та особливості тієї раннебуржуазної європейської культури, яка отримала найменування культури гуманізму і з'явилася антагонізмом феодально-теологічної культури Середньовіччя. Слід розкрити основний зміст відкриття М. Коперника, філософське значення якого полягає в тому, що з нього починається ново-європейське розуміння взаємозв'язку явища і сутності, яке в корені підриває схоластичне нехтування досвідченим дослідженням.

Важливо також з'ясувати філософське значення відкриттів Галілея. Подолати обмеженість космологічного уявлення Коперника про кінцівки світобудови випало на долю представника ренесансної натурфілософії Джордано Бруно, для якого нескінченність безособового Бога означає також і нескінченність Всесвіту, і незліченність складових його світів.

Знайомлячись з філософськими поглядами Миколи Кузанського, необхідно звернути увагу на те, що в рішенні цих проблем він, по суті, ухиляється від християнського креаціонізму і одним з перших представників філософії Відродження стає на шлях пантеїзму, який в його філософії набуває містичний характер. Особливо важливо проаналізувати ідею Кузанського про «розгортання» Бога в природний світ і «згортання» всіх речей, які повертаються в лоно божественного абсолюту, що має глибокий сенс.

Під час вивчення четвертої теми курсу «**Філософія нового часу (XVII ст.) І філософія епохи просвітництва**» слід враховувати, що в центрі уваги нової філософії - теорія пізнання і вироблення загального для всіх наук методу пізнання. Не можна пізнавати Бога, природу, людину, суспільство, вважають філософи Нового часу, не з'ясувавши, перш за все закони пізнає Розуму. На відміну від інших наук філософія повинна вивчати саме мислення, його закони і методи, з якого починається побудова всіх наук. Цим питанням займаються Ф. Бекон, Т. Гоббс, Р. Декарт, Дж.Локк, Г. Лейбніц. Необхідно розглянути ряд установок, характерних для філософії даного періоду: 1. Висування науки в ранг найважливішого заняття людства. Саме наука (= розум) здатна збагатити людство, позбавити його від бід і страждань, підняти суспільство на новий етап розвитку, забезпечити суспільний прогрес (Ф. Бекон). 2. Повна секуляризація науки. Синтез науки з релігією, віри з розумом - неможливий. Ніякі авторитети не визнаються, крім авторитету самого розуму (Т. Гоббс). 3. Розвиток наук і кінцеве підпорядкування людиною природи можливо тоді, коли буде сформульований головний метод мислення, метод «чистого розуму», здатного діяти в усіх науках (Р. Декарт).

При пошуках нового «суперметода» відбувся поділ філософів на прихильників емпіризму («емпірії» - досвід) і раціоналізму («раціо» - розум). Емпірики (Ф. Бекон, Т. Гоббс, Дж. Локк та ін.) вважали, що єдине джерело знання - це досвід. Раціоналісти (Р. Декарт, Б. Спіноза, Г. Лейбніц) вважали, що досвід, заснований на відчуттях людини, не може бути основою загальнонаукового методу. Слід порівняти ці два напрямки.

Під час вивчення п'ятої теми курсу «**Основні проблеми та ідеї німецької класичної філософії**» слід зазначити, що основоположником німецької класичної філософії є І. Кант, у філософському розвитку якого виділяються два періоди: докритичний і критичний. Аналізуючи зміст докритичного періоду, слід звернути увагу на гіпотези космогонії Канта і її роль у розвитку діалектичного погляду на природу. Головну увагу треба приділити вивченню його роботи «Критика чистого розуму», в якій ставиться спільне завдання дослідження можливостей і меж теоретичного пізнання. Треба усвідомити, в чому полягають ідеалістичні і в чому матеріалістичні моменти філософії Канта. Слід звернути увагу на його вчення про «трансцендентальної єдності апперцепції», яке виступає в якості умови, що робить можливим внутрішню єдність людського самосвідомості. Найбільший інтерес представляє вчення Канта про антиномії людського розуму, в якому найбільш яскраво виражені його діалектичні ідеї.

Аналізуючи філософське вчення Гегеля про абсолютну ідею, що лежить в основі буття, слід показати, що це вчення певним чином синтезувало принципи Спінози, Шеллінга, Фіхте, і в цьому синтезі тотожності буття і мислення було надано діалектичний характер. Звідси випливає важливий висновок, що це тотожність, будучи спочатку потенційним, досягається актуально тільки в результаті розвитку системи, коли її кінець збігається з початком. Необхідно розкрити етапи розвитку абсолютної ідеї, яким відповідають три частини гегелівської системи: «Логіка», «Філософія природи», «Філософія духу». Предметом його логіки в результаті абсолютизації творчої активності суб'єкта в пізнанні виявляється розвиток усього світу за законами діалектики. Треба розібратися в сформульованих Гегелем основних законах діалектики і основних системних категоріях логіки.

Фейєрбах виступає проти підпорядкування людини абсолюту і, проголосивши «антропологічний принцип», ставить людину в центр своїх філософських досліджень. Необхідно розібратися в змісті цього принципу і відповідного йому поняття людської природи. Слід звернути увагу на ідеалізм Фейєрбаха в трактуванні їм історичного процесу, суспільних явищ і етики.

Під час вивчення шостої теми курсу **Західноєвропейська філософія XVII-XVIII ст.** слід показати історичну виправданість пануючого метафізичного методу мислення, пов'язаного з рівнем наукового пізнання того часу, а також зрозуміти, що методологічний раціоналізм і механіцизм, характерний для Нового часу, є результат перенесення принципів математики і механіки на філософію.

Завершуючи філософію епохи Відродження, англійський матеріаліст Ф. Бекон разом з тим відкриває новий період в історії європейського матеріалізму, зазвичай характеризується як метафізичний матеріалізм. Він ставить перед філософією практичні цілі, пов'язані з відкриттям нових істин, необхідних для панування людини над природою. Показуючи специфіку матеріалізму Бекона, слід звернути увагу на його метафізичне вчення про «формах» і пов'язану з ним проблему руху. На закінчення треба відзначити значення ідей Бекона і їх роль в переході від філософії епохи Відродження до філософії XVII століття.

Зіставляючи методологію Декарта з методологією Бекона, слід звернути увагу на її раціоналістичний характер, на декартівське вчення про дедукції і інтуїції як основного методу пізнання.

Розкриваючи дуалістичний характер метафізики Декарта, слід показати, що основні труднощі у вирішенні проблеми взаємодії матеріальної та духовної субстанцій він долає на шляху докази існування Бога, узгоджувального їх діяльність.

Пристаючи до вивчення філософії Т. Гоббса, необхідно звернути увагу на його розбіжність з Декартом в розумінні знання, ідеї, субстанції, інтуїції. Розглядаючи особливості матеріалізму Гоббса, слід розкрити його механістичний характер, відтворити вчення про тіла як єдиних субстанцій та показати рішення Гоббсом проблеми співвідношення матерії і свідомості. Слід усвідомити матеріалістичний характер емпіризму Локка, зрозуміти відмінність його емпіричної точки зору від узкосенсуалістическої, а також охарактеризувати причини і сенс непослідовності його матеріалізму.

Розбираючи вчення Спінози про основні атрибути, відомих людському розуму, протяжності і мисленні, треба показати особливості монізму Спінози і його ставлення до навчання

декартівської метафізики про субстанціях і атрибутах. Щоб скласти більш конкретне розуміння атрибутів, потрібно з'ясувати також вчення Спінози про модуси.

Вивчення філософії Г.В. Лейбніца представляє певні труднощі, викликані тим, що при її оцінці слід враховувати роль логічних досліджень філософа. Необхідно вказати на ті невирішені проблеми і труднощі в філософських вченнях Декарта, Спінози, Локка, які привели Лейбніца до думки про ідеалістичному плюралізмі світу і внутрішньої активності складових його духовних субстанцій - монад (це проблема дуалізму, різноманіття світу, співвідношення сил і матерії). Філософська позиція Дж. Берклі, найвизначнішого представника англійської ідеалізму XVIII століття, повинна бути критично оцінена в зв'язку з поворотом у філософській ідеології англійської буржуазії до ідеалізму. Потрібно усвідомити, як саме Берклі пов'язував філософію з релігією і як він прийшов від суб'єктивного ідеалізму в теорії пізнання до об'єктивного ідеалізму в теорії буття.

Одна з особливостей навчання Д. Юма полягала в тому, що він зробив методом своєї теорії пізнання психологічний аналіз. Розкриваючи особливості агностицизму і скептицизму Юма, необхідно показати подвійність його позиції: спрямованість агностицизму не тільки проти матеріалізму, але і проти відвертого ідеалізму і традиційних форм релігії.

Під час вивчення сьомої теми курсу «**Посткласична західна філософія кінця XIX-XX ст.**» слід враховувати, що на початку XX століття відбувається переоцінка цінностей і зміна філософами парадигми, тобто характеру (моделі) постановки філософських проблем і їх вирішення. Починаючи з другої половини XIX століття цей тип мислення - раціоналістична парадигма - піддається жорсткій критиці і починається перехід до некласичної філософії. Філософія кінця XIX - XX століття відмовляється від раціоналізму як єдиного способу філософствування, яка визнає розум основою пізнання, поведінки і діяльності людей; жорсткого поділу всіх філософських шкіл і напрямків за принципом: матеріалізм або ідеалізм; від догматизму в філософії - неодмінною посилення і опори на авторитети, від «партійності» в філософії. Необхідно проаналізувати основні риси філософії XX століття: Плюралізм у філософському мисленні; Терпимість (толерантність) сучасної філософії; Антропоцентризм сучасної філософії. Слід розглянути філософію життя (А. Шопенгауер, Ф. Ніцше, А. Бергсон.) Важливо усвідомити, що згідно з представниками (Ф. Ніцше, В. Дільтей, Г. Зіммель, А. Бергсон, О. Шпенглер та ін.) цієї школи в основі розвитку світу і людини лежить не раціональна підстава, а ірраціональна реальність - «життя» як «творча еволюція», цілісний органічний «потік» («порив», «тривалість»), в якому нероздільні матерія і свідомість, свідоме і несвідоме, логіка і інтуїція

При вивченні ірраціоналізму А. Шопенгауера слід звернути увагу на його постулат про те, що світ не ґрунтується на принципах розуму. У світі взагалі немає розуму, в ньому все підпорядковано волі.

Суть поглядів Ф. Ніцше - це гімн сильному людині. На його думку, світ - вічне становлення, вічний потік, в якому все повертається на круги своя, Людина не повинна боятися смерті, тому що світ повторюється в часі з незначними змінами Для того, щоб вижити людина повинна бути сильним. Саме цим положенням пояснюється критика Ніцше християнства - ідеології слабких - рабів, а не панів (життя). «Надлюдина» - це не герой і не велика людина. Це абсолютно нова порода людей, якої ще не було в світі - плід розвитку всього людства, не якийсь окремої нації

Анрі Бергсон - засновник інтуїтивізму. Життя як становлення починається в результаті первісного вибуху («життєвого пориву») і виступає як потік якісних змін. Початковий вибух викликав до життя інтелект і інтуїцію як форми життя і пізнання. Життя може бути пізнана тільки інтуїтивно, симпатичних. При цьому знімаються всі протилежності, в тому числі і між пізнаваним і пізнає. Життя як би пізнає саму себе. Інтуїція схоплює живе через «тривалості» - суб'єктивно пережиті стану життя. Також слід розглянути основні філософські напрямки XX ст. : позитивізм, екзистенціалізм, герменевтику.

Під час вивчення восьмої теми курсу «**Українська філософія**» слід ознайомитись з філософської думкою в Україні. Розглянути джерела української філософської культури, національні особливості української філософії. Проаналізувати міфологічний світогляд

праукраїнського етносу. Становлення християнського світогляду на Русі. Філософія Київської Русі (XI – XIV ст.) Звернути особливу увагу на розвиток “філософії серця” (Г. Сковорода, М. Гоголь, П. Юркевич). Слід дослідити історію філософії Кирило-Мифодіївського братства. Вивчити проблему національної ідентичності та української національної ідеї у поглядах І. Франка, Липинського, Донцова. Розглянути концепцію ноосфери В. Вернадського. Розглянути основні напрямки розвитку української філософії ХХ ст. Звернути увагу на розвиток Київської філософської школи, філософію української діаспори (Д. Чижевський, Рудницький, Мірчук та інші).

### **3.2. Модуль ЗМ-Л2.**

**Предмет та методи психологічної науки. Особистість та соціальні групи.  
Психологічний аналіз діяльності.**

#### **3.2.1. Повчання.**

При вивченні теми № 9 «Історія розвитку психологічної науки. Предмет та методи дослідження психології» рекомендовано звернути увагу на такі питання: поняття про «душу» в Античній філософії, філософські концепції Середньовіччя і Нового часу, основні напрями в психології, теорія психоаналізу, становлення та утвердження психології як самостійної науки, новітні психологічні теорії.

Розглядаючи предмет психології та її завдання, треба мати на увазі, що психологія — одна з наук про людину. Об'єктом її вивчення є найскладніша сфера життєдіяльності людини — психіка. Складність психіки як явища зумовлена тим, що вона є вищим продуктом біологічного та суспільного розвитку живих істот. Складним є і функціональний бік психіки. Вона є засобом орієнтування організму в навколишньому світі й регулятором поведінки в динамічних умовах середовища. Психічна активність людини спрямовується на різні об'єкти. Задовольняючи свої матеріальні (органічні) та духовні потреби як необхідну умову життя, людина шукає й одержує з навколишнього природного та соціального середовища необхідні для цього джерела, здобуває знання, планує свої дії, визначає засоби й шляхи їх здійснення, напружує сили, щоб досягти поставленої мети, переживає успіхи та невдачі. Усе це становить психічну діяльність людини, яку вивчає наука психологія.

Необхідно звернути увагу на взаємозв'язок психології з іншими науками, а також численні її галузі, які базуються на знаннях загальної психології. Між психологією та іншими науками існує двосторонній зв'язок: в одних випадках психологія використовує досягнення інших наук для вирішення своїх проблем, а в інших — науки використовують психологічні знання для пояснення або розв'язання певних питань. Між предметні зв'язки психології та інших наук сприяють їх взаємному розвитку й застосуванню на практиці.

Психологія як наука має певні предмет і методи вивчення психічних явищ. Знання методів і вміння за їх допомогою вивчати вікові та індивідуальні особливості психічного розвитку особистості — шлях до глибшого пізнання психологічних особливостей особистості й використання цих знань у практичній діяльності.

Під час вивчення теми №10 «Склад і структура особистості. Соціальні групи» слід визначити психологічну та соціальну сутність особистості, процес формування її індивідуальності, адже особистість — це конкретний людський індивід з індивідуально виявленими своєрідними розумовими, емоційними, вольовими та фізичними властивостями. Особистість виникла й розвинулася у процесі суспільно-історичного розвитку людства, у процесі праці. Належність особистості до певного суспільства, до певної системи суспільних відносин визначає її психологічну та соціальну сутність. Особистість - соціальна істота, суб'єкт пізнання, активний діяч суспільного розвитку. Характерними ознаками особистості є наявність у неї свідомості, виконувани нею суспільні ролі, суспільно корисна спрямованість її діяльності. Однією з



найяскравіших характеристик особистості є її індивідуальність, під якою розуміють своєрідне, неповторне поєднання таких психологічних особливостей людини, як характер, темперамент, особливості перебігу психічних процесів (сприймання, пам'яті, мислення, мовлення, почуттів, волі), особливості її мотиваційної сфери, спрямованості.

Оскільки особистість існує, розвивається і діє у відповідному соціумі, необхідно звернути увагу на умови її взаємодії в групі, класифікувати види груп, аналізувати міжособистісні стосунки в колективі, поведінку та соціальну активність. Аналіз міжособистісних стосунків у групі, популярність членів групи, їх статус, лідерські якості вимірюються методом соціометрії.

Слід зауважити на важливості психологічної сумісності та її різновидів, а також можливості конфлікту в міжособистісних стосунках при відсутності сумісності у групі людей, включених у виконання суспільно чи особисто значущої діяльності. Конфлікт — це суперечність, що виникає між людьми у зв'язку з розв'язанням тих чи інших питань соціального чи особистого життя. Визначити види конфліктів (класифікацію).

Опрацьовуючи тему № 11 «Психологічний аналіз діяльності» необхідно звернути увагу на психологічні функції діяльності, соціальну сутність людської діяльності, її свідомий та цілеспрямований характер. Необхідно проаналізувати мету і мотив як джерело активності і внутрішню рушійну силу, що спонукає людину до діяльності. Особистість як суб'єкт діяльності, задовольняючи свої потреби, взаємодіє із середовищем, ставить перед собою певну мету, мотивує її, добирає засоби для її здійснення, виявляє фізичну й розумову активність у досягненні поставленої мети. Свідомий характер людської діяльності виявляється в її плануванні, передбаченні результатів, регуляції дій, прагненні до її вдосконалення.

Особливу увагу необхідно звернути на засоби діяльності, процес їх засвоєння та умови формування вмій і навичок. Основними умовами успішного формування вмій і навичок є усвідомлення мети завдання і розуміння його змісту та способів виконання. Успіх формування вмій і навичок найбільшою мірою залежить від свідомого ставлення, готовності особистості до вироблення в собі вмій і навичок, інтересу до кращого виконання дій, пов'язаних з виконанням завдання. У формуванні вмій і навичок важливо враховувати індивідуальні особливості людини: тип нервової системи, попередній досвід, теоретичні знання, нахили та здібності.

Розглядаючи основні різновиди діяльності, треба мати на увазі, що людська діяльність різноманітна й багатогранна. Залежно від мети, змісту та форм розрізняють три основні різновиди діяльності: гру, навчання та працю. Людині незалежно від віку властиві всі три різновиди діяльності, проте в різні періоди життя вони виявляються по-різному за метою, змістом, формою та значенням. У дошкільному віці провідним різновидом діяльності є гра, у шкільному — навчання, а у зрілому віці — праця. Гра та навчання властиві й людям, й тваринам. Проте у тварин підґрунтям цих різновидів діяльності є інстинкти, а у людини вони зумовлені соціальними умовами життя, різняться якісно, набагато складніші та багатші за змістом і формою. Праця за природою та змістом — суспільно-історична категорія. У процесі праці виникла й розвинулася людина як свідомо соціальна істота. Різноманітність видів людської праці поділяють на **працю фізичну і розумову**. Фізична та розумова праця охоплює величезну кількість різних професій і спеціальностей. Будь-яка фізична і розумова праця за певних суспільних умов може стати **творчою діяльністю**. Характерна особливість усіх різновидів людської діяльності полягає в тому, що найчастіше вони пов'язані з мовною діяльністю. Остання сприяє розвитку змісту та форм усіх різновидів діяльності, їх цілеспрямованості та мотивації.

Під час вивчення теми № 12 «Мова і мовлення як засіб спілкування» рекомендовано звернути увагу на мову як специфічно людський засіб спілкування, що існує об'єктивно в духовному житті людського суспільства і становить собою систему знаків, які функціонують як засоби такого спілкування. Необхідно також охарактеризувати фізіологічні механізми мовленнєвої діяльності, фізіологічним підґрунтям якої є умовно-рефлекторна діяльність кори великих півкуль головного мозку.

Особливу увагу треба звернути на роль спілкування як соціальне явище, визначити засоби та різновиди спілкування, охарактеризувати та розкрити його функції, оскільки саме спілкування є важливою духовною потребою особистості як суспільної істоти. Потреба людини у спілкуванні зумовлена суспільним способом її буття та необхідністю взаємодії у процесі діяльності. Будь-яка спільна діяльність, і в першу чергу трудова, не може здійснюватись успішно, якщо між тими, хто її виконує, не будуть налагоджені відповідні контакти та взаєморозуміння.

Соціальна природа спілкування виражається в тому, що воно завжди відбувається в середовищі людей, де суб'єкти спілкування постають як носії соціального досвіду. Соціальний досвід спілкування виявляється у змісті інформації, що є його предметом (знання, відомості, способи діяльності), у засобах (мовна та немовна комунікація при спілкуванні), у суспільно вироблених у процесі історичного розвитку різновидах спілкування. За змістом спілкування охоплює всі галузі людського буття та діяльності, об'єктивні та суб'єктивні їх прояви. Спілкування між людьми відбувається при передаванні знань, досвіду, коли формуються різні вміння та навички, погоджуються та координуються спільні дії тощо. Спілкування — це багатоплановий процес, в якому можна виокремити такі основні функції: комунікативну, інтерактивну та перцептивну.

При вивченні теми № 13 «Пізнавальні психічні процеси» слід визначити основні процеси чуттєвого пізнання, яке є підґрунтям розумового пізнання світу. Адже саме з відчуттів починається пізнавальна діяльність людини.

Відчуття — пізнавальний психічний процес відображення в мозку людини окремих властивостей предметів і явищ при їх безпосередній дії на органи чуття людини. *Відчуття* — це найпростіший психічний процес, первинна форма орієнтування живого організму в навколишньому середовищі. *Сприймання* — це психічний процес відображення в мозку людини предметів та явищ у цілому, у сукупності всіх їх якостей та властивостей при безпосередній дії на органи чуття. При вивченні теми важливо знаходити спільне та відмінне між сприйманням та відчуттями, вміти охарактеризувати основні властивості відчуттів і сприймань. Разом з тим, необхідно зрозуміти, що у чуттєвому пізнанні відчуття та сприймання виявляються в єдності. Сприймання поза відчуттями не буває.

Розглядаючи специфічні особливості мислення як вищої форми пізнавальної діяльності, необхідно охарактеризувати основні розумові операції. Вичерпні знання про об'єкти дійсності, їх внутрішню сутність, людина одержує за допомогою мислення, тобто *мислення* — це процес опосередкованого й узагальненого відображення людиною предметів та явищ об'єктивної дійсності в їх істотних зв'язках і відношеннях. Мислення людини нерозривно пов'язане з *мовою*, яка є знаряддям формування і способом існування думки. Розумова діяльність органічно пов'язана з *практикою*, яка є джерелом розумової діяльності.

Особливу увагу треба звернути на значення мислення в житті людини, адже воно дає можливість наукового пізнання світу, передбачення і прогнозування розвитку подій, практичного оволодіння закономірностями об'єктивної дійсності, постановки їх на службу потребам та інтересам людини. Мислення є основою свідомої діяльності особистості, формування її розумових та інших властивостей. Рівень розвитку мислення визначає, якою мірою людина здатна орієнтуватися в оточуючому світі, як вона панує над обставинами та над собою.

Необхідно також визначити різновиди та індивідуальні особливості мислення.

Опрацьовуючи тему № 14 «Роль уяви і пам'яті в психічному житті людини» необхідно звернути увагу на фізіологічне підґрунтя уяви, її зв'язок з об'єктивною дійсністю,

визначати різновиди уяви. Оскільки уява є специфічно людською формою відображення дійсності, що виникла і сформувалася у процесі праці, особливо важливою вважається її роль в людській діяльності. Саме в цьому й полягає важлива функція уяви як форми випереджального відображення дійсності, властивої тільки людині. Завдяки уяві стають можливими результативна поведінка і діяльність особистості за умов неповної або сумнівної інформації.

Як і всі інші психічні процеси, уява – це функція кори великих півкуль головного мозку. Фізіологічним підґрунтям уяви є утворення нових сполучень тих нервових зв'язків, які виникали раніше у процесі відображення людиною об'єктивної реальності. Треба також звернути увагу на *різновиди уяви*. Залежно від участі волі в діяльності уяви її поділяють на *мимовільну* та *довільну*. Залежно від характеру діяльності людини її уяву поділяють на *творчу* та *репродуктивну*. Залежно від змісту діяльності й характеру праці людини уява поділяється на *художню, технічну, наукову та ін.*

Розглядаючи роль пам'яті в психічному житті людини, необхідно звернути увагу на її процеси та функції кожного з них. Ознайомлення з теоріями пам'яті допоможе зрозуміти багатогранність та багатофункціональність цього психічного процесу, його унікальність та вирішальну роль в житті та діяльності людини.

Розглядаючи різновиди пам'яті, необхідно з'ясувати, які з них властиві не тільки людині, а й тваринному світу. За змістом залежно від того, що запам'ятовується і відтворюється, розрізняють чотири види пам'яті: образну, словесно-логічну, рухову та емоційну. Мимовільна і довільна пам'ять – шаблі розвитку пам'яті людини в онтогенезі. Пам'ять поділяють також на короточасну, довготривалу та оперативну. Кожна особистість має індивідуальні відмінності (особливості) пам'яті, які виявляються в різних сферах її діяльності. У процесах пам'яті індивідуальні відмінності виявляються у швидкості, точності, міцності запам'ятовування та готовності до відтворення.

Під час вивчення **теми № 15 «Емоційна сфера особистості»** рекомендовано звернути увагу на фізіологічні механізми та психологічні функції почуттів, з'ясувати, що емоції та почуття здійснюють сигнальну та регуляторну функції, спонукають людину до знань, праці, вчинків або стримують її. Людські емоції та почуття найяскравіше виражають духовні запити і прагнення людини, її ставлення до дійсності.

Розглядаючи форми вираження і форми переживання емоцій і почуттів, необхідно з'ясувати, що емоції та почуття органічно взаємопов'язані, але за змістом і формою переживання вони не тотожні. Емоція, загальна активна форма переживання організмом своєї життєдіяльності. Розрізняють прості та складні емоції. Почуття – специфічно людські, узагальнені переживання ставлення до людських потреб, задоволення або незадоволення яких викликає позитивні або негативні емоції. Характерна особливість емоцій і почуттів полягає в тому, що вони цілковито захоплюють особистість. Необхідно перелічити і охарактеризувати форми переживання емоцій та почуттів, а також емоційні стани людини.

Розглядаючи вольові процеси особистості, треба звернути увагу на вольову діяльність як сукупність мимовільних та довільних дій, з'ясувати, що воля є однією з найважливіших умов людської діяльності. Воля людини виробилася у процесі її суспільно-історичного розвитку, у трудовій діяльності. Воля виявляється у своєрідному зусиллі, у внутрішньому напруженні, яке переживає людина, переборюючи внутрішні та зовнішні труднощі, у прагненні до дій або у стримуванні себе. Воля є детермінованим процесом.

Визначаючи основні якості волі, треба проаналізувати прості та складні вольові дії, з'ясувати, що саме складна вольова дія, яка потребує значного напруження сил, терплячості, наполегливості, вміння організувати себе є підґрунтям для таких вольових якостей як цілеспрямованість, рішучість, витриманість, наполегливість, самовладання. Воля людини виявляється в переборенні не тільки зовнішніх труднощів, що характерні для різних видів діяльності, а й внутрішніх, породжуваних, наприклад, бажаннями, які суперечать поставленим завданням, утомою тощо. Важлива вольова якість людини — ініціативність, тобто здатність самостійно ставити перед собою завдання й без нагадувань і спонукань інших виконувати їх.

Опрацьовуючи **тему № 16 «Індивідуально-психологічні властивості особистості»** необхідно проаналізувати зв'язок між темпераментом та типом нервової системи, розкрити роль

темпераменту в діяльності людини. Темперамент можна визначити як індивідуальну особливість людини, що виявляється в її збудливості, емоційній вразливості, врівноваженості та швидкості перебігу психічної діяльності. Отже, темперамент, як динамічна характеристика психічної діяльності особистості, має певні властивості, які позитивно або негативно позначаються на його проявах. Розрізняють такі основні властивості темпераменту, як сенситивність, реактивність, пластичність, ригідність, екстравертність та інтровертність. Діяльність – трудова, навчальна, ігрова – висуває вимоги не лише до знань і рівня розумового та емоційно-вольового розвитку особистості, а й до типологічних особливостей нервової системи, тобто до темпераменту людини.

Особливу увагу необхідно звернути на зв'язок характеру з типом темпераменту, розкрити природу характеру. Характер визначається як сукупність стійких індивідуально-психологічних властивостей людини, які виявляються в її діяльності та суспільній поведінці, у ставленні до колективу, до інших людей, праці, навколишньої дійсності та самої себе. Характер найбільше пов'язується з темпераментом, який, як відомо, визначає зовнішню, динамічну форму його вираження. Визначити структуру характеру означає виокремити в ньому провідні компоненти, без яких цілісність характеру уявити не можна. У структурі характеру необхідно розрізняти зміст і форму. Зміст характеру особистості визначається суспільними умовами життя та виховання. Темперамент у структурі характеру є динамічною формою його прояву. Характер – це єдність типологічного і набутого за життя досвіду.

Розглядаючи структуру здібностей, треба мати на увазі, що здібності – це своєрідні властивості людини, її інтелекту, що виявляються в навчальній, трудовій, особливо науковій та творчій діяльності, і є необхідною умовою її успіху. Природжені передумови для розвитку здібностей називаються задатками. Але не всі задатки, з якими народжується людини, перетворюються у здібності. Вищими рівнями розвитку здібностей вважаються талант і геніальність.

### **3.2.2. Питання для самоперевірки до блоку «Філософія»**

1. *Походження і предмет філософії. ([3], С.8, 9, 11)*
2. *Філософія і світогляд. ([3], С.8, 9)*
3. *Філософія і наука ([1], С.5-6)*
4. *Специфічні риси філософського знання. ([1], С.12-13)*
5. *Функції філософії. ([3], С. 13-14)*
6. *Основне питання філософії. ([1], С.12-13)*
7. *Антична філософія досократівського періоду. ([3], С.42-43)*
8. *Пошук першооснови буття. ([1], С.12-13)*
9. *Класичний період античної філософії. Софісти. ([1], С.23-24)*
10. *Етичний раціоналізм Сократа. ([3], С.47-48)*
11. *Об'єктивний ідеалізм Платона. ([3], С. 48-49)*
12. *Філософські ідеї Аристотеля. ([3], С.51-52)*
13. *Філософія епохи еллінізму і Древнього світу. Кініки.([3], С.52-53)*
14. *Основні риси та етапи середньовічної філософії. ([3], С.72-73)*
15. *Основні напрямки і проблеми філософії епохи Відродження. ([3], С.75-76)*
16. *Основні проблеми і напрямки цього періоду. ([3], С.78-79)*
17. *Філософія епохи Просвітництва: специфіка і напрямки. ([3], С.105-106)*
18. *Загальна характеристика німецької класичної філософії. ([1], С.55-56)*
19. *Критична філософія І. Канта. ([3], С.111-112)*
20. *Ідеалістична філософія І. Фіхте і Ф. Шеллінга. ([3], С.109-110)*
21. *Об'єктивний ідеалізм Г. Гегеля. ([3], С.118)*
22. *Загальні риси і основні напрямки зарубіжної філософії ХХ століття. ([1], С.70-71)*
23. *Позитивізм і його модифікації. ([1], С.72-73)*
24. *Структуралізм. ([1], С.72-73)*
25. *Ірраціоналізм ХХ ст. ([1], С.72-73)*

26. Українська філософська думка. ([1], С.96-97)
27. Історичні джерела формування української філософської думки. ([1], С.96-97)
28. Докласична доба української філософії. ([1], С.100-101)
29. Класична доба української філософії. ([1], С.108-109)
30. Філософія Григорія Сковороди. ([1], С.108-109)
31. Філософія українського романтизму. ([1], С.108-109)
32. Українська академічна філософія. ([1], С.112-113)
33. Розвиток української філософії XIX-XX ст. ([1], С.112-113)

### 3.2.3. Питання для самоперевірки до блоку «Психологія»

1. Що є предметом психології? ([1] С.5; [2] С.22-24).
2. Які основні групи психічних явищ вона вивчає? ([1] С.6; )
3. Які основні завдання стоять перед сучасною психологією? ([1] С.7; )
4. Що таке метод наукового дослідження? ([1] С.16; [2] С.36).
5. Назвіть вимоги до застосування методу спостереження ([1] С.17-18; [2] С.38).
6. Назвіть основні ознаки особистості ([1] С.25; [3] С.36).
7. У чому виявляється суспільна сутність особистості? ([1] С.26; [3] С.37).
8. Що в особистості зумовлене її біологічною природою? ([1] С.26; [3] С.37).
9. Як співвідносяться поняття «особистість» та «індивідуальність»? ([2] С.180-183).
10. Охарактеризуйте структуру особистості ([1] С.26; )
11. У чому суть теорії активності З. Фрейда? ([1] С.27; [3] С.44-45).
12. Що таке спрямованість особистості? ([1] С.29; [2] С.187-191).
13. За якими ознаками поділяються групи? ([1] С.34-35; )
14. Яка група може стати для особистості референтною? ([1] С.35; )
15. Які ознаки мають групи різного ступеня організації? ([1] С.36-37; )
16. Назвіть істотні ознаки колективу. ([1] С.35-36; )
17. Що характеризує діяльність як специфічну форму людської активності? ([1] С.42; [2] С.197-198).
18. Якими є основні компоненти діяльності? ([1] С.43-44; )
19. Якою є послідовність етапів формування навичок? ([1] С.46-48; )
20. Що таке мова та які її основні елементи? ([1] С.54-55; )
21. Перелічіть основні функції мови. ([1] С.65-66; [2] С.130-131).
22. У чому полягає специфіка усного мовлення? ([1] С.59; [2] С.132-135).
23. Чим зумовлюється потреба у спілкуванні між людьми? ([1] С.62-63).
24. За якими принципами відчуття поділяють на різновиди? ([1] С.72-73; )
25. Охарактеризуйте основні властивості відчуттів. ([1] С.73; )
26. Як взаємопов'язані відчуття та діяльність? ([1] С.80-81; )
27. Який психічний процес називається сприйманням? ([1] С.81-83; [2] С.92-93).
28. У чому полягає спільне та відмінне між сприйманням і відчуттям? ([1] С.72; С. 81; [2] С.99).
29. За якими принципами мислення можна поділити на види? ([1] С.87-90; )
30. У чому полягає специфічність відображення дійсності у процесах уяви? ([1] С.98-99; [5] С.125-126).
31. Яка роль пам'яті у психічному житті людини? ([1] С.106-107; [2] С.105-106).
32. У чому виявляються індивідуальні особливості пам'яті? ([1] С.111-114; [2] С.116-120).
33. У чому полягає відмінність емоцій від почуттів? ([1] С.116-117; [5] С.142-144).
34. Які об'єктивні та суб'єктивні чинники можуть впливати на настрої? ([1] С.123-125; [2] С.145-146).
35. У чому виявляються основні функції волі? ([1] С.106-107; [2] С.242-243; [5] С. 150-151).
36. Що таке вольове зусилля і що його викликає? ([1] С.126-127; [5] С.154-155).
37. У чому полягає слабкість волі і якими є її причини? ([1] С.129-130; [5] С.156-157).
38. У чому виявляються здібності особистості? ([1] С.139-140; [2] С.226-227).

39. Як взаємопов'язані здібності та задатки? ([1] С.144-145; [2] С.227-232).

40. Які риси особистості поєднує в собі характер? ([1] С.146-147; [3] С.173-174).

41. Яким є механізм формування властивостей характеру? ([1] С.150-154; [3] С.176-181).

*\* курсивом, виділені ті питання, що формують, базові результати навчання.*

### 3.3 Модуль ЗМ-П1

#### 3.3.1 Повчання

Під час підготовки до теми № 1 **Предмет філософії** студентам слід звернути увагу на те, що всі проблеми, які цікавили філософію протягом всього її історичного розвитку, нерозривно пов'язані з існуванням людини, з його духовною потребою в осмисленні світу і в побудові свого ставлення до цього світу. Специфіку філософії можна виявити через її порівняння з конкретними науками.

Під час підготовки до Семінарського заняття № 2. студентам потрібно ознайомитися з досократичної філософією: Мілетська школа; Піфагорійська школа; Геракліт Ефеський; Елейська школа; Атомісти. Давньогрецька філософія класичного періоду: Сократ; Платон; Аристотель.

Під час підготовки до теми № 3. **Філософія Середньовіччя та Відродження** студентам необхідно ознайомитися з основними принципами філософії Середньовіччя, основними етапами розвитку середньовічної філософії (апологетика, патристика, схоластика). Проаналізувати основні особливості філософії доби Відродження, натурфілософії доби Відродження, гуманізму, ренесансного неоплатонізму, утопічної філософії.

Під час підготовки до теми № 4 **Класична німецька філософія** студентам потрібно ознайомитися з основними положеннями Філософії І. Канта, Філософії Фіхте (науковчення), Філософії Г. Гегеля (абсолютний ідеалізм, діалектика). Філософії Шеллінга, Філософії Фейєрбаха (антропологічний матеріалізм).

Під час підготовки до теми № 5. **Ірраціоналізм. «Філософія життя»** студентам треба проаналізувати джерела та основні етапи розвитку ірраціоналізму в філософії. Ознайомитися з основними положеннями Філософії А. Шопенгауера, Філософії Ф. Ніцше, Філософії А. Бергсона.

Під час підготовки до теми № 6. **Екзистенціалізм студенти знайомляться** з передумовами та причинами становлення екзистенціалізму. С. К'єркегора. Аналізують положення німецького екзистенціалізму, французького екзистенціалізму.

Під час підготовки до теми № 7. **Соціальна філософія: предмет і метод.** Студенти знайомляться з теоріями суспільства як цілісної системи. Вивчають предмет і методи соціальної філософії. Розглядають теоретичні моделі суспільства. Роблять висновки щодо того, що суспільство це система, яка саморозвивається. Аналізують основні сфери і соціальну структуру суспільства.

Під час підготовки до теми № 8. **Українська філософія** студенти вивчають історичні джерела формування української філософської думки. Знайомляться з докласичною добою української філософії. Розглядають класична добу української філософії. Аналізують основні положення Філософії Григорія Сковороди, Філософії українського романтизму. Розглядають історію Української академічної філософії та розвиток української філософії XIX-XX ст.

### 3.4. Модуль ЗМ-П2

#### 3.4.1 Повчання

Під час підготовки до теми №1 **Предмет психології. Методи психологічної науки** увага студентів має бути зосереджена на визначення об'єкту та предмету психології як науки, характеристиці основних етапів її розвитку, аналізі особливостей, що зумовили місце психології в системі наук, вивченні структури, основних методів і функцій науки, а також зосередитись на методах психології як основи періодизації історії психології. Серед

основних понять і категорій мають бути засвоєні такі: психіка, психічні явища, рефлекс, іррадіація й концентрація нервових процесів, свідомість, експеримент, спостереження, якісний аналіз результатів дослідження.

Під час підготовки до теми №2 «**Склад і структура особистості. Соціальні групи**» увага студентів має бути зосереджена на з'ясуванні концепції особистості в загальній психології. Співвідношення понять людина, індивід, особистість, індивідуальність. Студенти повинні розумітися в розгляді питань про особистість як про структуру і систему взаємозв'язаних та взаємодоповнюючих елементів. Вони повинні знати атрибути, які висуває структурний аналіз в якості основних характеристик особистості як психологічного феномену, розумітися на питаннях співвідношення біологічного і соціального в структурі особистості. Студенти повинні чітко розрізняти і розумітися в цих поняттях, знати види ролей і від чого залежать їх діапазон та кількість. Чітко відрізняти поняття група і колектив. Вони повинні усвідомити, що група – це людська спільність, яка виділяється із соціального цілого на основі певних ознак характеру діяльності, соціальної належності, структури, композиції, рівня розвитку міжособистісних взаємовідносин. Величина, структура і склад групи визначається цілями й завданнями діяльності, в яку вона залучена або заради якої створена. Особливу увагу слід приділити референтним групам для особистості, оскільки саме вони мають для неї суттєве значення. Серед основних понять і категорій мають бути засвоєні такі: індивід, особистість, індивідуальність, структура особистості, біологічна підструктура, соціальний досвід, направленість, активність, мотив, інтерес, ідеали, переконання, навички, цілі, установки, референтна група, офіційна група, неофіційна група, колектив, конформізм.

Під час підготовки до теми №3 «**Психологічний аналіз діяльності**» студенти повинні усвідомити, що діяльність – одна з основних категорій психологічної науки. Студенти мають знати, що діяльність має власну структуру і включає в себе дії та операції як складові одиниці, які співвідносяться з потребами, мотивами і цілями. При опрацюванні теми студенти повинні добре запам'ятати, що розрізняють три головні різновиди діяльності: гру, вчення, труд. Характерною особливістю для усіх видів людської діяльності є те, що вони пов'язані з мовною діяльністю. Вона сприяє розвитку змісту і форм усіх видів діяльності, та їх цілеспрямованості і мотивації. Студенти повинні чітко усвідомлювати різницю між екстеріоризацією та інтеріоризацією дій, розуміти значення цих процесів в житті особистості, вміти виділяти компоненти структури діяльності, вміти їх характеризувати, розумітися у способах діяльності і процесі їх освоєння. Серед основних понять і категорій мають бути засвоєні такі: діяльність, мотив, ціль, інтеріоризація, екстерналізація, зворотна аферентація, дія, вміння, навички, вправи, автоматизація навиків, перенос навиків, інтерференція, гра, навчання, труд, творчість.

Під час підготовки до теми №4 "**Мова і мовлення як засіб спілкування**" увага студентів має бути зосереджена на розумінні поняття про мову та її функції, характеризувати фізіологічні механізми мовленнєвої діяльності; визначити засоби спілкування та різновиди спілкування; розкрити функції спілкування. Серед основних понять і категорій мають бути засвоєні такі: слово, мова, словниковий склад, активний та пасивний запас слів, граматична будова, сприймання мовлення, розуміння мовлення, афазія.

Під час підготовки до теми №5 "**Пізнавальні психічні процеси**". Студенти мають знати, що існує двосторонній підхід до розуміння відчуттів. Так, виходячи з питання про пізнавальність або не пізнавальність світу, відчуття розглядаються або як образ реальної речі, або як її умовний знак. Також повинні знати, що, розглядаючи класифікацію відчуттів, слід починати із властивостей подразника та рецептора, на який він впливає. Вони повинні розумітися на видах відчуттів та відповідних для них органах; знати загальні властивості відчуттів. Студенти повинні усвідомлювати, що адекватний подразник викликає відчуття лише тоді, коли інтенсивність його впливу досягає визначеного рівня, порога. На цій підставі вони повинні вміти розрізняти нижній та верхній пороги чуттєвості, а також знати, що відмінність між верхнім та нижніми абсолютними порогоми характеризує діапазон чуттєвості людини. Студенти мають убачати різницю між відчуттям та сприйманням, розумітися в значенні сприймання, вміти класифікувати різновиди сприймання, відслідковувати його зв'язок з мисленням та мовою,

почуттями, волею, знати властивості сприймання. Студенти повинні розрізняти поняття спостережливості та спостереження, розумітися у типах сприймання та спостереження. Слід вміти охарактеризувати основні розумові операції; визначити різновиди та індивідуальні особливості мислення.

Під час підготовки до теми №6 " **Роль уяви і пам'яті в психічному житті людини**". Студенти повинні знати, що мислення та уява належать до рівня абстрактного пізнання. Це вища форма пізнання дійсності. В розвитку вигляді ці пізнавальні психічні процеси властиві лише людині, котра має свідомість і проявляє свою психічну активність в діяльності. Повинні знати і розумітися в основних поняттях теми, вміти розрізняти види уяви. Особливу увагу також слід приділити питанням співвідношення уяви і предметної дійсності, уяви та органічних процесів, уяви та емоцій, уяви та рухливої сфери, уяви та патології мозкової діяльності. Чітко усвідомлювати значення пам'яті в житті людини, яка є формою психічного відображення, і полягає в закріпленні, збереженні й подальшому відтворенню минулого досвіду. Вони повинні знати, що пам'ять забезпечується розумовими діями. Ті дії, які людина використовує при запам'ятовуванні, збереженні, відтворенні матеріалу, називається мнемічними діями. Знати загальні властивості пам'яті, розуміти значення пам'яті в житті особистості; виділяти та характеризувати індивідуальні відмінності в пам'яті людини, способи запам'ятовування матеріалу, етапи логічного запам'ятовування, умови продуктивності запам'ятовування.

Під час підготовки до теми №7 " **Емоційна сфера особистості**" студенти повинні усвідомлювати, що будь-яка діяльність людини, її поведінка завжди викликають емоції та почуття – позитивне або негативне відношення до неї. На цій підставі студенти повинні вміти розрізняти поняття емоції і почуття, оскільки вони мають відмінності в змісті. Разом з тим студенти повинні усвідомлювати, що в сфері емоційного життя людини почуття й емоції мають тісний зв'язок, проявляються в єдності. Студенти повинні чітко розумітися у формах переживання почуттів, знати, що таке емоційний тон відчуттів, настроїв, афект, стрес, фрустрація. Вони мають також знати, що стійкі почуття – це вища форма розвитку емоцій. Студенти мають усвідомлювати головну відмінність почуттів від емоцій. Студенти повинні знати, що емоції та почуття характеризуються якістю, активністю, полярністю, тривалістю та інтенсивністю. Студентам рекомендується в процесі класифікації видів почуттів, особливу увагу приділити саме моральним, інтелектуальним, естетичним і практичним почуттям. В процесі вивчення волі як психічного процесу, студенти мають чітко усвідомлювати, що вона є свідомою організацією і саморегуляцією людини своєї діяльності й поведінки і спрямована на подолання труднощів при досягненні поставлених цілей. Студенти повинні знати, що воля є важливим компонентом психіки людини, нерозривно зв'язаною з мотивами, пізнавальними і емоційними процесами.

Під час підготовки до теми №8 " **Індивідуально-психологічні особливості особистості**" студенти повинні знати, що темперамент характеризує динамічну сторону психічних реакцій людини – їх темп, швидкість, ритм, інтенсивність. Знати визначення темпераменту, надавати характеристику теоріям темпераменту, типам темпераменту, розрізняти сучасні підходи до вивчення проблеми темпераменту. Вміти виділяти основні складові темпераменту, характеризувати властивості і компоненти темпераменту, аналізувати роль темпераменту в діяльності і спілкуванні. Студенти повинні знати визначення поняття характер, орієнтуватися у основних теоріях стосовно співвідношення темпераменту і характеру, мати уяву про основні риси типового характеру, чітко розрізняти поняття задатки та здібності, надавати психологічну характеристику загальним здібностям, розуміти співвідношення поміж вродженим та набутиим.



#### 4. ПИТАННЯ ДО ЗАХОДІВ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

##### 4.1 Тестові завдання до тестування у модулі ЗМ-Л1.

1. **Визначте правильну відповідь:**  
Світогляд це: ([3] С.8-9)
2. **Визначте правильну відповідь:**  
Призначення філософії у тому: ([3] С.12-13)
3. **Визначте правильну відповідь:**  
Основна філософська проблематика античності це: ([3] С.40-41)
4. **Визначте правильну відповідь:**  
Історичними типами світогляду є : ([3] С.9-10)
5. **Визначте правильну відповідь:**  
Досократикі це: ([3] С. 42-43)
6. **Визначте правильну відповідь:**  
«Платон мені друг, але істина дорожче» - це сказав: ([3] С. 51-52)
7. **Визначте правильну відповідь:**  
Характерні риси філософії Еллінізму ([3] С. 52-54)
8. **Визначте правильну відповідь:**  
Періоди в розвитку Середньовічної філософії: ([3] С. 64-68)
9. **Визначте правильну відповідь:**  
Характерні риси філософії епохи Середньовіччя: ([3] С. 72-74)
10. **Визначте правильну відповідь:**  
Характерні риси філософії Відродження: ([3] С. 75-77)
11. **Визначте правильну відповідь:**  
Антропоцентризм це: ([3] С. 78-80)
12. **Визначте правильну відповідь:**  
Соціально-політичні погляди мислителів епохи Ренесансу ([3] С. 87-89)
13. **Визначте правильну відповідь:**  
Характерні особливості філософії Нового часу: ([3] С. 93-94)
14. **Визначте правильну відповідь:**  
Принципи його філософії Ф. Бекона ([3] С. 94-95)
15. **Визначте правильну відповідь:**  
Емпіризм це: ([3] С. 99-102)
16. **Визначте правильну відповідь:**  
Раціоналізм це: ([3] С. 103-104)
17. **Визначте правильну відповідь:**  
Характерні риси філософії Просвітництва ([3] С. 105-108)
18. **Визначте правильну відповідь:**  
Основні риси німецького ідеалізму 109-110 ([3] С. 109-110)
19. **Визначте правильну відповідь:**  
Основні ідеї філософії І. Канта ([3] С. 111-117)
20. **Визначте правильну відповідь:**  
Основні ідеї філософії Г.В.Ф. Гегеля ([3] С. 118-123)
21. **Визначте правильну відповідь:**  
Основні ідеї філософії життя ([3] С. 138-149)
22. **Визначте правильну відповідь:**  
Позитивізм це ([3] С. 138-149)
23. **Визначте правильну відповідь:**  
Прагматизм це ([3] С. 143-144)

- 24. Визначте правильну відповідь:**  
Фрейдизм це ([3] С. 145-146)
- 25. Визначте правильну відповідь:**  
Особливості української філософської думки ([3] С. 163-164)
- 26. Визначте правильну відповідь:**  
Основні періоди розвитку української філософської думки ([3] С. 163-164)
- 27. Визначте правильну відповідь:**  
Характерні риси філософії Г.С. Сковороди ([3] С. 165-166)
- 28. Визначте правильну відповідь:**  
Загадка свідомості це ([3] С. 199-200)
- 29. Визначте правильну відповідь:**  
Характерні риси науки, види та функції наукового пізнання ([3] С. 216-219)
- 30. Визначте правильну відповідь:**  
Люді різні тому: ([3] С. 255-258)

#### 4.2. Тестові завдання до тестування у модулі ЗМ-П2.

- 1. Визначте предмет психології як науки:**  
([1] С. 5)
- 2. Доповніть необхідне поняття:**  
Готовність людини успішно виконувати певну діяльність, що ґрунтується на знаннях:  
([1] С. 45)
- 3. Доповніть необхідне поняття:**  
Спостереження, анкетування, тестування, експеримент – це ... психології як науки.  
([2] С. 36)
- 4. Визначте вірне поняття:**  
Своєрідним проявом безвілля і пристосовницької позиції особистості є ...  
([1] С. 36)
- 5. Хто з античних вчених був автором першої наукової праці «Про душу» і вважається «батьком» психології?**  
([2] С. 17)
- 6. Доповніть визначення:**  
Внутрішня рушійна сила, що спонукає людину до діяльності – це ...  
([1] С. 27)
- 7. Як називається метод, який передбачає створення штучних умов, у яких досліджувана якість може бути найкраще оцінена?**  
([2] С. 37)
- 8. Доповніть вірне визначення:**  
Група людей, які об'єднані спільною діяльністю та мають єдині цілі, підпорядковані цілям суспільства – це ...  
([1] С. 35)
- 9. Визначте вірне ім'я:**  
Засновником теорії психоаналізу був ...  
([2] С. 27)
- 10. Доповніть визначення:**  
Усвідомлювання людиною себе самої у своєму ставленні до зовнішнього світу та інших людей – це ...  
([1] С. 29)
- 11. Доповніть визначення:**  
Галузь психології, яка вивчає формування та розвиток психіки на різних етапах життя людини – це:  
([1] С. 28)

12. **Надати означення:** Референтна група - ....  
([1] С. 35)
13. **Визначте вірне поняття:**  
Процес формування особистості в певних соціальних умовах, засвоєння соціального досвіду, моральних норм і суспільних цінностей - ....  
([1] С. 36)
14. **Визначте вірне поняття:**  
Поведінка людини, яка характеризується зовнішньою відповідністю цілям колективу при внутрішньому розходженні з ними, нездатністю відстоювати власну позицію, схильністю піддаватись впливу групи - ....  
([1] С. 36)
15. **Виберіть вірну відповідь:**  
Провідною діяльністю дітей дошкільного віку є:  
([1] С. 49)
16. **Надати означення:** Ідеал....  
([1] С. 28)
17. **Виберіть вірну відповідь:**  
До якої групи методів відносяться методи бесіди, анкетування, інтерв'ю:  
([1] С. 16)
18. **Визначте вірне поняття:**  
Потреба це:  
([1] С. 27)
19. **Доповніть необхідне поняття:**  
Галузь, яка вивчає психічні можливості людини ,що взаємодіє з машинами та інформаційними системами – це ....  
([1] С. 14)
20. **Визначте вірне ім`я:**  
Засновником психології як науки вважається:  
([2] С. 12)
21. **Надати означення:** Мотив -....  
([1] С. 27)
22. **Визначте вірну відповідь :**  
Сучасна психологія свої дослідження базує на :  
([1] С. 17)
23. **З ім'ям якого психолога пов'язане відкриття несвідомих провів психіки?**  
([1] С. 27)
24. **Який структурний компонент особистості полягає у сукупності спонукань до діяльності?**  
([1] С. 43)
25. **Визначте вірну відповідь :**  
Кому належить вдома праця «Рефлекси головного мозку»?  
([1] С. 6)
26. **Надати означення :**  
Навички - ....  
([1] С. 46)
27. **Виберіть вірну відповідь:**  
Співставленням та диференціацією психіки людини та тварин займається:  
([2] С. 38)
28. **Виберіть вірну відповідь:** «Самосвідомість» це:  
([1] С. 29)

- 29. Доповніть вірне поняття:** Система домінуючих цілей і мотивів її діяльності, які визначають її самоцінність і суспільну значущість це...
- ([1] С. 29)
- 30. Діяльність людини це:**
- ([1] С. 42)
- 31. Визначте вірну відповідь:**  
Який пізнавальний процес забезпечує формування людиною образів майбутнього:
- ([1] С. 98)
- 32. Закінчіть речення:**  
Здатність, нетрадиційно мислити, швидко розв`язувати проблемні ситуації – ....
- ([1] С. 95)
- 33. Визначте вірне поняття:**  
Яка з функцій мовлення вважається найважливішою?
- ([1] С. 54)
- 34. Перелічіть види афазії:**
- ([1] С. 60)
- 35. Доповніть визначення :**  
Психічний процес відображення в мозку людини предметів та явищ в цілому, у сукупності всіх їх якостей та властивостей при безпосередній дії на органи чуття – це ... .
- ([1] С. 81)
- 36. Виберіть вірну відповідь:** Мовлення, яке не виконує функцію спілкування, а лише обслуговує процес мислення конкретної людини, називається:
- ([1] С. 61)
- 37. Визначте зайве поняття:**  
До різновидів людської діяльності належать:
- ([1] С. 48)
- 38. Доповніть визначення:**  
Соціально сформований та усталений рух, що передає певний психічний стан це:
- ([1] С. 62)
- 39. Надати означення:**  
Мовлення...
- ([1] С. 59)
- 40. Визначте зайве поняття:**  
До соціальних рис особистості належать:
- ([1] С. 60)

#### 4.3. Тестові завдання до тестування у модулі ЗМ –П1

- 1. Визначте правильну відповідь:**  
Період становлення філософії: ([3] С. 17-18)
- 2. Визначте правильну відповідь:**  
Де зароджується філософія? ([3] С. 19-20)
- 3. Визначте правильну відповідь:**  
Співвідношення між поняттями «філософія» та «світогляд»: ([3] С. 8-9)
- 4. Визначте правильну відповідь:**  
Дослівний переклад терміну «філософія»: ([3] С. 11-12)
- 5. Визначте правильну відповідь:**  
Першим використав термін «філософ» по відношенню до людей, які прагнуть високої мудрості: ([3] С. 14-15)
- 6. Визначте правильну відповідь:**  
Кому належить вислів: «Філософію породило неробство»? ([3] С. 51-52)

- 7. Визначте правильну відповідь:**  
Основне питання філософії: ([3] С. 11-12)
- 8. Визначте правильну відповідь:**  
Автором терміну «світогляд» є: ([3] С. 11-12)
- 9. Визначте правильну відповідь:**  
Для якого типу світогляду характерне циклічне розуміння історії? ([3] С. 11-12)
- 10. Визначте правильну відповідь:**  
Історія філософії – це: ([1] С. 23-24)
- 11. Визначте правильну відповідь:**  
Матеріалізм Л.Фейербаха є: ([1]С. 55-58 )
- 12. Визначте правильну відповідь:**  
“Людина є мірою всіх речей” – це вислів: ([3] С. 5-6)
- 13. Визначте правильну відповідь:**  
Головною проблемою класичної німецької філософії є: ([3] С. 109-110)
- 14. Визначте правильну відповідь:**  
Початковим етапом середньовічної філософії є: ([1] С. 34-42)
- 15. Визначте правильну відповідь:**  
Демокріта вважають основоположником: ([1] С. 27-28)
- 16. Визначте правильну відповідь:**  
Матеріалізм – це: ([1 С. 90-94])
- 17. Визначте правильну відповідь:**  
Воду як першооснову всього суцього розумів: ([1] С.123-124)
- 18. Визначте правильну відповідь:**  
Джордано Бруно був представником: ([1 С. 45-46])
- 19. Визначте правильну відповідь:**  
Теорія суспільного розвитку К.Маркса і Ф.Енгельса – це: ([3] С. 138-139)
- 20. Визначте правильну відповідь:**  
Першим давньогрецьким філософом вважають: ([3] С. 41-42)
- 21. Визначте правильну відповідь:**  
Філософія Платона й Аристотеля – це: ([3] С. 48-50)
- 22. Визначте правильну відповідь:**  
Концепція цілісності людської психіки викладена З.Фрейдом у праці: ([3] С. 145-146)
- 23. Визначте правильну відповідь:**  
Сократ увійшов в історію як: ([3] С. 46-47)
- 24. Визначте правильну відповідь:**  
Пантеїзм – вчення, згідно з яким Бог: ([3] С. 93-94)
- 25. Визначте правильну відповідь:**  
“Філософія життя” – це: ([3] С. 138-139)
- 26. Визначте правильну відповідь:**  
Засновником феноменологічного напряму в сучасній західній філософії вважають: ([3] С. 149-150)
- 27. Визначте правильну відповідь:**  
Методом наукового пізнання у Р.Декарта виступає: ([3] С. 96-97)
- 28. Визначте правильну відповідь:**  
Первинним елементом буття у філософії Г.Лейбніца є: ([1] С.52-53)
- 29. Визначте правильну відповідь:**  
Еріх Фромм є відомим представником: ([3] С. 147-148)
- 30. Визначте правильну відповідь:**  
Головною у філософії Відродження була проблема: ([3] С. 75-76)
- 31. Визначте правильну відповідь:**  
Постпозитивізм – це: ([1] С. 84-85)
- 32. Визначте правильну відповідь:**

#### 4.4. Тестові завдання до модульної контрольної роботи модуля ЗМ-Л2.

**1. Визначте правильне ім'я:**

Хто з античних вчених був автором першої наукової праці «Про душу» і вважається «батьком» психології? ([1] С.6)

**2. Виберіть правильну відповідь:**

Хто з вчених відкрив рефлекторну природу психіки і першим запропонував поняття про рефлекс? ([1] С.7)

**3. Виберіть правильну відповідь:**

Хто був засновником теорії психоаналізу? ([1] С.9)

**4. Визначте правильну відповідь:**

Хто з вчених був автором наукової праці «Рефлекси головного мозку»? ([2] С.6)

**5. Визначте правильне ім'я:**

Хто з вітчизняних вчених закликав до самопізнання і називався «українським Сократом»? ([1] С.16)

**6. Доповніть визначення:**

Реакція організму на подразнення, яка здійснюється за допомогою нервової системи – це ... . ([2] С.7)

**7. Доповніть речення:**

До чуттєвого пізнання належить психічний процеси ... . ([2] С.72)

**8. Доповніть визначення :**

Пізнавальний психічний процес відображення в мозку людини окремих властивостей предметів і явищ при їх безпосередній дії на органи чуття людини – це ... . ([2] С.73)

**9. Доповніть визначення :**

Психічний процес відображення в мозку людини предметів та явищ в цілому, у сукупності всіх їх якостей та властивостей при безпосередній дії на органи чуття – це ... . ([2] С.81)

**10. Визначте зайве поняття:**

До головних властивостей сприймання належать: ([2] С.84)

**11. Доповніть речення:**

До вищої абстрактної форми пізнання об'єктивної реальності належить ... . ([2] С.87)

**12. Доповніть визначення:**

Процес опосередкованого і узагальненого відображення людиною предметів та явищ об'єктивної дійсності – це ... . ([2] С.87)

**13. Доповніть речення:**

Знаряддям формування і способом існування думки є ... . ([2] С.87-88)

**14. Визначте зайве поняття:**

До індивідуальних особливостей мислення належать: ([2] С.95)

**15. Визначте правильну відповідь:**

Яка з індивідуальних особливостей мислення є показником ерудованості особистості, її інтелектуальної різнобічності? ([2] С.95-96)

**16. Доповніть визначення:**

Процес створення людиною на основі попереднього досвіду образів об'єктів, яких вона ніколи не сприймала – це ... . ([2] С.98)

**17. Доповніть речення:**

Своєрідна форма відображення людиною дійсності, де виявляється активний випереджальний характер пізнання нею об'єктивного світу - це ... . ([2] С.100)

**18. Визначте зайве поняття:**

У пам'яті розрізняють такі основні процеси: ([2] С.109)

- 19. Визначте правильну відповідь:**  
Який вид пам'яті властивий тільки людині? ([2] С.109)
- 20. Визначте вірну відповідь:**  
Який вид пам'яті виявляється у процесі набування і закріплення знань, умінь і навичок, розрахованих на їх тривале збереження та наступне використання в діяльності людини? ([2] С.110)
- 21. Доповніть правильне поняття:**  
Процес, протилежний запам'ятовуванню, який виявляється в тому, що втрачається чіткість запам'ятованого, зменшується його обсяг – це ... . ([2] С.112-113)
- 22. Визначте зайве поняття:**  
До індивідуальних особливостей пам'яті належать: ([2] С.113)
- 23. Доповніть визначення:**  
Специфічно людський засіб спілкування, який існує об'єктивно в духовному житті людського суспільства і становить собою систему знаків, що мають соціальну природу – це ... . ([2] С.54)
- 24. Доповніть правильне поняття:**  
Процес використання людиною мови для спілкування – це ... . ([2] С.55)
- 25. Визначте зайве поняття:**  
До різновидів мовлення належать: ([2] С.59-61)
- 26. Визначте правильну відповідь:**  
Індивідуально-психологічні особливості людини, які є умовою успішного здійснення певної діяльності – це ... . ([2] С.141)
- 27. Визначте правильну відповідь:**  
Хто з давньогрецьких вчених започаткував наукову типологію темпераментів людини і визначив 4 типи темпераменту? ([2] С.134)
- 28. Виберіть правильну відповідь:**  
Якому типу нервової діяльності відповідає флегматичний темперамент? ([2] С.136)
- 29. Визначте відповідь:**  
Хто з вітчизняних вчених встановив залежність темпераменту від типу нервової системи? ([2] С.137-138)
- 30. Виберіть правильну відповідь:**  
Якому типу нервової системи відповідає холеричний темперамент? ([2] С.136)
- 31. Доповніть визначення:**  
Сукупність головних якостей людини, які формуються протягом життя і виявляються в її діяльності та суспільній поведінці – це ... . ([2] С.146)
- 32. Виберіть правильне поняття:**  
Природжені передумови до розвитку здібностей називаються ... . ([2] С.145)
- 33. Визначте правильне поняття:**  
Свідома активність, що виявляється в системі дій, спрямованих на досягнення поставленої мети – це ... . ([2] С.42)
- 34. Доповніть визначення:**  
Внутрішня рушійна сила, що спонукає людину до діяльності – це ... . ([2] С.43)
- 35. Визначте зайве поняття:**  
До засобів діяльності належать: ([2] С.45-46)
- 36. Визначте зайве поняття:**  
До різновидів людської діяльності належать: ([2] С.48-49)
- 37. Визначте правильне поняття:**  
Специфічно людські, узагальнені переживання ставлення до людських потреб – це ... . ([2] С.116)
- 38. Визначте зайве поняття:**  
До зовнішніх виражень емоцій і почуттів належать: ([2] С.119)
- 39. Визначте зайве поняття:**

- До внутрішніх виражень емоцій і почуттів належать: ([2] С.119)
- 40. Визначте зайве поняття:**  
До форм переживання емоцій і почуттів (емоційних станів) належать: ([2] С.119)
- 41. Доповніть визначення:**  
Психічний стан, що характеризується сильним короткочасним збудженням і бурхливими негативними емоціями – це ... . ([2] С.120)
- 42. Доповніть визначення:**  
Сильні, стійкі, тривалі почуття, які захоплюють людину, володіють нею, зосереджують на одній меті – це ... . ([2] С.121)
- 43. Визначте правильне поняття:**  
Психічний процес свідомої та цілеспрямованої регуляції людиною своєї діяльності та поведінки з метою досягнення поставлених цілей – це ... . ([2] С.123)
- 44. Виберіть правильну відповідь:**  
Як називаються вольові дії, що визначаються свідомо поставленою метою? ([2] С.124)
- 45. Доповніть визначення:**  
Вольова дія, яка не потребує особливого напруження сил і спеціальної організації – це ... . ([2] С.126)
- 46. Доповніть визначення:**  
Вольова дія, яка потребує значного напруження сил, наполегливості, вміння організувати себе на виконання – це ... . ([2] С.126)
- 47. Визначте зайве поняття:**  
До основних вольових якостей особистості належать: ([2] С.128)
- 48. Визначте правильне поняття:**  
Своєрідним проявом безвілля і пристосовницької позиції особистості є ... . ([2] С.129)
- 49. Визначте правильну відповідь:**  
Яка з функцій спілкування вважається найважливішою? ([2] С.65)
- 50. Визначте правильну відповідь:**  
Який вид мислення властивий дітям дошкільного віку? ([2] С.93-94)
- 51. Період становлення філософії:** ([3] С. 17-18)
- 52. Де зароджується філософія?** ([3] С. 19-20)
- 53. Співвідношення між поняттями «філософія» та «світогляд»:** ([3] С. 8-9)
- 54. Дослівний переклад терміну «філософія»:** ([3] С. 11-12)
- 55. Першим використав термін «філософ» по відношенню до людей, які прагнуть високої мудрості:** ([3] С. 14-15)
- 56. Кому належить вислів: «Філософію породило неробство»?** ([3] С. 51-52)
- 57. Основне питання філософії:** ([3] С. 11-12)
- 58. Автор терміну «світогляд» є:** ([3] С. 11-12)
- 59. Для якого типу світогляду характерне циклічне розуміння історії?** ([3] С.11-12)
- 60. Історія філософії – це:** ([1] С. 1-2)
- 61. Матеріалізм Л.Фейєрбаха є:** ([1] С. 1-2)
- 62. Основоположником теорії “географічного детермінізму” вважають:** ([1] С. 1-2)
- 63. Родоначалником екзистенціалізму вважають:** ([1] С. 1-2)
- 64. “Людина є мірою всіх речей” – це вислів:** ([3] С. 5-6)
- 65. Головною проблемою класичної німецької філософії є:** ([3] С. 109-110)
- 66. Вивчення структури дослідження об’єкта є сутністю:** ([1] С.1-2 )
- 67. Початковим етапом середньовічної філософії є:** ([1] С.1-2 )
- 68. Демокріта вважають основоположником:** ([1] С.1-2)
- 69. Світогляд – це:** ([2] С.1-2)
- 70. Засновником емпіріокритицизму вважають:** ([1] С.1-2)
- 71. Матеріалізм – це:** ([1] С.1-2)
- 72. Воду як першооснову всього суцього розумів:** ([1] С.1-2)



73. Джордано Бруно був представником: ([1] С.1-2)  
 74. Філософське вчення Б.Спінози ґрунтується на: ([2] С.1-2)  
 75. Засновником позитивізму вважають: ([2] С.1-2)  
 76. Вчення про “три світи” є складовою філософської системи: ([2] С.1-2)  
 77. Первинним елементом буття у філософії Лейбніца виступає: ([2] С.1-2)
78. Неопозитивізм вивчає: ([2] С.1-2)  
 79. Теорія суспільного розвитку К.Маркса і Ф.Енгельса – це: ([3] С. 138-139)  
 80. Першим давньогрецьким філософом вважають: ([3] С. 41-42)

#### 4.5. Тестові завдання до іспиту.

Тестові завдання екзаменаційних білетів являють собою міксовані варіанти тестових завдань розділів 4.1, 4.2, 4.3, 4.4 із відповідними посиланнями на правильні відповіді за списком основної літератури.

### 5. ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

#### Блок "Філософія"

##### Основна література:

1. Данильян О.Г. Філософія: підручник / О.Г. Данильян, В.М. Тараненко. – К.: Право, 2012 - 312 с.
2. Філософія. Самостійна робота. Теми рефератів, Практичні завдання.- Електронний ресурс: [https://arm.naiu.kiev.ua/books/filosofia-30012017/nmm/temy\\_ref.html](https://arm.naiu.kiev.ua/books/filosofia-30012017/nmm/temy_ref.html)
3. Філософія / Ю.М. Вильчинський, Л.В. Северин-Мрачковська, О.Б. Гаєвська та ін. – К.: КНЕУ, 2019. Електронний ресурс: [kneu.edu.ua](http://kneu.edu.ua).

##### Додаткова література:

1. Андрущенко В.П. Філософія. Природа, проблематика, класичні розділи: навчальний посібник / В. П. Андрущенко, Т. І. Андрущенко, Г. І. Волинка [та ін.] ; за ред. Г. І. Волинки. - К. : Каравела, 2009. - 368 с.
2. Базалук, О. А. Філософские проблемы космологии : монография / О. А. Базалук, И. В. Владленова. — Х. : Харківський політехнічний ін-т, нац. техн. ун-т, 2013. — 190 с.
3. Буслинський Володимир. Основи філософських знань: Підручник / В. Буслинський, П. Скрипка. - 3-тє вид., стереотип. - Л.: Новий Світ, 2010. - 351 с.
4. Горський В.С. Історія української філософії. Курс лекцій. - К.: Наукова думка, 1997. - 286 с.
5. Гоцик М.В. Еразм Ротердамський «Похвала глупоті» Електронний ресурс: [https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/11268/1/NRMSE2018\\_V3\\_P373-374.pdf](https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/11268/1/NRMSE2018_V3_P373-374.pdf)
6. Данильян, О. Г. Філософія : підручник / О. Г. Данильян, В. М. Тараненко. — 2-ге вид., допов. і переробл. — Х. : Право, 2012. — 312 с.
7. Дольська, О. О. Філософія сучасного суспільства : навч.-метод. посіб. / О. О. Дольська. — Харків : Підручник НТУ "ХП", 2012. — 180 с.
8. Дулуман Євграф. Філософія: курс лекцій / Є. Дулуман, Н. Анацька. - К., 2013. - 236 с.
9. Історія української філософії. Підручник /Горський В.С., Кислюк К.В. - К.: Либідь, 2004. — 488 с.

10. Історія філософії: підручник/ ред. В.І.Ярошевець. - К.: ВПЦ «Київський університет», 2010. — 268 с.
11. Киричок О. Філософія. Підручник для студентів вищих навчальних закладів. – Полтава, 2010. – 381 с.
12. Кульчицький О. Основи філософії і філософічних наук. - Мюнхен - Львів: Б.и., 1995. - 164 с.

### **Блок "Психологія"**

#### **Основна література:**

1. Глушкова Н.М., Слободянюк О.Р. Психологія. Конспект лекцій. Одеса: ТЕС,2010. – 155 с.
2. Дубравська Д.М. Основи психології. Львів, 2001.

#### **Додаткова література:**

3. Психологія. За ред. Ю.Л. Трофімова. К., 2001. – 648 с.
4. Роменець В.А. Історія психології XIX - поч. XXст. К.:«Просвіта», 2015.-423 с.
5. Чебикін О.Я. Емоційна регуляція пізнавальної діяльності. Одеса: «Маяк»,2012. – 176с.
- 6.Татенко О.М. Практична психологія в Україні: історія та сучасність. /Психологія : науково-методичний збірник. К:«Наука»,2017.– Вип.40.
- 7.Мельник Л.П. Психологія управління. Курс лекцій. К:«Наука»,2019. – 318 с.
- 8.Пірен М.І. Основи конфліктології. Навчальний посібник. К:«Либідь», 2017. - 387 с.
- 9.Никитенко О.А. Личість, кар'єра, успіх. К.: «Либідь» ,2016. – 218 с.
- 10.Загальна психологія. Курс лекцій // За ред. О.Вербило. К: «Просвіта», 2012.- 227 с.
- 11.Хміль Ф.І. Ділове спілкування. – К. – Академвидав, 2004. – 280 с.
12. Климов Е.А. Основы психологи: Учебник для вузов. – М.: ЮНИТИ, 1997. – 295 с.

#### ***Інформаційні ресурси:***

<http://eprints.library.odku.edu.ua/>  
[www.ukrsoc.blogspot.com](http://www.ukrsoc.blogspot.com)